

УДК 340.12

Ярослав Турчиняк
Адвокат
turchinyak.yaros@gmail.com

МІКРОКОСМОС У ПРИРОДНО-ПРАВОВОМУ ВИХОВАННІ: МЕТАПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ

<http://doi.org/10.23939/law2023.38.111>

© Турчиняк Я., 2023

У науковій статті розкрито окремі методологічні аспекти метафізичної педагогіки природно-правового виховання мікрокосмосу. Зокрема, досліджено відповідні педагогічні технології правового виховання, навчання й розвитку мікрокосмосу у мікроправовому полі, яке входить у макроправове поле.

Окреслено, що першоджерелом та вихідною точкою всіх процесів, які відбуваються у всесвіті (макрокосмосі), є людина, тобто мікрокосмос. Від того, наскільки розумною, освіченою та ерудованою є людина залежить правовий порядок у всесвіті. Саме тому все більш актуального значення набуває процес дослідження та розвитку метапедагогічних технологій виховання мікрокосмосу у макроправовому полі, адже він спрямований на досягнення загальнолюдського блага.

Встановлено, що людина і свобода – це невід’ємні поняття, адже без свободи, неможлива свідома, вольова поведінка людини. Почуття свободи, розвинене в людині, є запорукою побудови процвітаючого суспільства, адже зовнішня свобода – це основа для побудови правової системи.

Зазначено, що основним завданням правового виховання людини в ранньому віці є вироблення в неї чітких уявлень про добро та зло, якими в подальшому вона буде керуватися як критеріями правомірної та законослухняної поведінки в суспільстві. Виховання особистості має бути обов’язково спрямоване на усвідомлення людиною меж своєї свободи та співвідношення їх з межами свобод інших громадян, адже не пізнавши себе та не зрозумівши власну природу, людина не може побудувати здорове суспільство, яке є фундаментом правової держави.

Ключові слова: метафізична педагогіка; мікрокосмос; мікровсесвіт; педагогічна технологія; технологія; виховання; правове виховання.

Постановка проблеми. Правове виховання людини є складним завданням. Складність полягає в тому, що коли людину розглядати як мікрокосмос із свободною волею, то необхідно вибрати такі педагогічні технології, які б скерували цей мікрокосмос у поле діяльності макрокосмосу. Йдеться про входження мікроправового поля з макроправовим. Здійснити таку процедуру необхідно за допомогою метапедагогіки, що й визначає зміст не елементарне правове виховання та метафізичне.

Аналіз дослідження проблеми. Метафізичне правове виховання мікрокосмосу вивчає філософія права, канонічне право та метапедагогіка. Результатів такого дослідження поки що недостатньо. Деякі дослідження в цьому напрямку здійснюють професори С. Сливка та А. Романова. Не

правові теми досліджували філософи, педагоги. Є здобутки деяких аспірантів та докторантів Національного університету “Львівська політехніка”.

Мета статті. У науковій статті ми намагаємось розкрити деякі методологічні аспекти метафізичної педагогіки природно-правового виховання мікрокосмосу. Зокрема, дослідити відповідні педагогічні технології правового виховання, навчання й розвитку мікрокосмосу у мікроправовому полі, яке входить у макроправове поле.

Виклад основного матеріалу. У науці останніми роками почали часто використовуватись поняття людини як мікрокосмосу, що здійснює діяльність у макроправовому полі. Варто зазначити, що ці детермінанти не є новими, а беруть свій початок ще з часів античності. Зокрема, людину як мікрокосмос, її зв'язок, співвідношення та наслідки взаємодії макрокосмосом розглядали такі філософи, як Аристотель, Демокріт, Платон, Сократ, богослови А. Блаженний, І. Блаженний, М. Капелла, А. Матій, С. Боецій, Ф. Кассіандр, С. Еріуген, І. Солсберійський. В сучасній Україні ці правові феномени досліджує професор С. Сливка.

Розуміння права як загальнонаціонального надбання, мірила добра і зла, критерію справедливості та свободи розпочинається із розуміння людиною свого місця в системі світоустрою та свого природного призначення.

В античній філософії Аристотель розглядав людину як мікрокосмос, частину макрокосмосу, живу істоту, яка наділена духом і розумом, має здатність до суспільного життя. Загалом у давній китайській, індійській, давній грецькій філософії людина мислиться як частина космосу (з грец. *kosmos* – устрій; прикраса; будова; Всесвіт), певного єдиного надчасового “порядку” та “будови” буття (природи). На думку Платона, людина включає всі основні елементи (стихії) космосу, складається з тіла та душі, що розглядаються як два аспекти єдиної реальності (аристотелізм) або як дві різні субстанції [20, с. 29]. Демокріт, грецький мислитель, підкреслював: якою мірою Всесвіт є макрокосмом, такою ж мірою і людина – мікрокосмом [21, с. 147]. Сократ розглядав людину (мікрокосмос) в невідривному взаємозв'язку від світу (макрокосмос) [19, с. 46].

На думку А. Блаженного, людина становить мікрокосмос, має природу матеріальних тіл – рослин і тварин – та розумну душу в поєднанні зі свободою волі. [23, с. 79]. Праці таких філософів, як І. Блаженний, М. Капелла, А. Матій, С. Боецій, Ф. Кассіандр, С. Еріугена сформували розуміння екзистенційного буття людини як мікрокосмосу у тісному зв'язку із макрокосмосом. Праці філософів-богословів поклали початок цілком нового, ще не пізнаного в той час підходу до вивчення людини як незалежної, вільної, свідомої, розумної істоти, котра співіснує у зовнішньому світі та перебуває у чіткому, алгоритмічному підпорядкуванні Божественній волі [23, с. 82]. Поширеною думкою в Острозькій академії у період Середньовіччя було те, що мікрокосмос людини – це відтворення макрокосмосу світу [24, с. 66]. Філософ Іоанн Солсберійський (помер 1180 р.) вважав, що людина повинна в житті керуватися природою, яка у мікрокосмосі, тобто у гладенькому світі (у людині), все розуміння помістила в голову і підкорила їй всі інші члени так, що все рухається правильно, поки вони виконують здорові судження голови [26, с. 89]. Митрополит Макарій називає людину “малим світом”, який створювався по-особливому [29, с. 262]. Антропософія, засновником якої є німецький філософ Рудольф Йозеф Лоренц Штайнер, вважає, що макро- і мікрокосмос, світ і людина – аналоги. Структура світу ідентична структурі людського тіла. Людина повинна коритися природному праву, оскільки вона є мікрокопією природи. [26, с. 205–206].

На думку С. Сливки, людина – це мікрокосмос, мікроевсесвіт. Процеси, які відбуваються у Всесвіті, мають місце в людині. І навпаки, процеси, які відбуваються у людині, хоча в мінімальних дозах (оскільки йдеться про одну людину), але відбиваються на еволюційних процесах [27, с. 5]. Людина – це мікрокосмос, в якому міститься весь світ із дією всіх систем онтологічних, природних

законів. Цей мікрокосмос вступає у правовий діалог із світом та будь-якими його проявами. У мікрокосмосі є і надприродна сутність, яку пізнати хоча б на 90 відсотків неможливо. Пізнанню не піддається душа, яка після земного життя не пропадає, не знищується, бо, власне, це і є мікрокосмос, і в Космосі вона виконує якусь первинну правову функцію. Метаантропологічні, метаетичні, екзистенційні норми – це норми семи систем онтологічних законів, які спочатку були призначені для Космосу, а при творенні людини адекватно і повністю втілились, трансформувались у неї як мікрокосмос. Це своєрідний метаелектронний умовний чип душі, в якому “записані” всі первинні закони Всесвіту. Дія цих онтологічних законів є імперативна на будь-яку композиційну дію. Свобідна воля повинна підпадати під природні регулюючі впливи імперативу. У разі не підкорення імперативам настають природні санкції [25, с. 196]. С. Сливка розглядає людину як мікро-всесвіт, яка підпорядкована всім природним закономірностям. Професор вважає, що завершальним етапом творіння світу є поява на 6-й день людини. Людина є коронарним (вінцевим) творінням природи, яка створена не окремо від природи, а осягнення цього процесу потребує знання не тільки природного, а й надприродного права. Коронарність людини полягає в об’єднанні у ній не одного (як у тварин), а двох світів – матеріального (створеного протягом шести днів) і духовного (причому духовний світ людини первинний, хоча створений лише на шостому дні). Тіло людини є коронованим у біологічній системі світу та становить частину мікрокосмосу. Незавершеність природності людини як космопланетарного феномену впливає із того, що вона народжується з відкритим проектом, тобто є проектувальним творінням, задуманою програмою життя, яку людина повинна здійснити у земному бутті. Обов’язок людини повинен впливати із космічного завдання, планетарного мислення, з якого не повинен впливати його тягар, а дороговказ, як керманіч у реалізації власного проекту, що в житті називають несінням хреста. Тобто обов’язок людини – брати участь у реалізації абсолютних цінностей (життя, добро, істина), а не в безмірному нагромадженні корисливих цінностей (матеріальний світ, який є відбитком людини) [22, с. 277–280]. С. Сливка вважає, що призначення людини полягає у формуванні правильних думок, а пізніше – у їх втіленні у словах і діях. Оскільки думки можуть компрометувати людину, коли їх висловлювати вголос, то людина часто тримає думку в таємниці, однак злі наміри зберігаються. Виходячи з того, що людина є мікрокосмосом, то сукупністю цих злих намірів вона руйнує Космос загалом, себе та інші мікрокосмоси зокрема. Тому порушується цілісність Космосу, його гармонія і небезпека стає не тільки суспільною, а й світовою [28, с. 223]. Мікрокосмос повинен жити синергійно з іншими мікрокосмосами, щоб не створювати проблем макрокосмосу. Повага між людьми у будь-яких складних життєвих ситуаціях допомагає один одному і в результаті забезпечує світовий світопорядок. Це стосується не тільки національного, а й міжнаціонального почуття. Адже кожна людина, кожна нація, кожен етнос виконує певну природну роль для світового правопорядку, який забезпечує не індивідуальний розум кожної людини, а Світовий, Наднаціональний розум, який є абсолютним [30, с. 146].

Отже, подані ідеї дослідників характеризують бачення людини в системі світобудови та їхній взаємозв’язок під різними векторами.

На нашу думку, першоджерелом та вихідною точкою всіх процесів, які відбуваються у всесвіті (макрокосмосі), є людина, тобто мікрокосмос. Від того, наскільки розумною, освіченою, та ерудованою є людина, залежить правовий порядок у всесвіті. Саме тому все більш актуального значення набуває процес дослідження та розвитку метапедагогічних технологій виховання мікрокосмосу у макроправовому полі, адже він спрямований на досягнення загальнолюдського блага.

Доктрина природного права є дещо більше, ніж просто теорію права. Розуміння природного права ґрунтується на ідеї єдиних нормативно ціннісних принципів, які панують в космосі, природі і суспільстві та здатні слугувати критерієм справедливості норм, встановлених державою. Норми природного права мають універсальне значення і адресовані до всіх без винятку правоздатних суб’єктів. Будучи похідними від природного стану речей, способу світобудови і природи людини,

як невід'ємної частини світового порядку, вони дають змогу людям пов'язувати своє існування з загальними першоосновами буття. Природно-правовий тип правового розуміння охоплює різноманітні за своїм правовим змістом концепції, кожна з яких визначає поняття права по-своєму. Природно-правова типологія розуміння права розвивалась в трьох напрямках: космологічному – трактуючи право як прояв загальних законів світобудови, християнсько-теологічному – розглядаючи право як прояв божественної волі та в гуманістичному напрямі, що пов'язує виникнення і розвиток права з розумною природою людини. Історично першою була космологічна версія природного права, згідно з якою “божественний Розум керує Космосом і всім родом людським, але разом з тим і перебуває в людському розумі, Християнсько-теологічна концепція в цілому сприймала і розуміла право як вічно існуючу справедливість, як реалізацію божественного задуму в людській природі, як боговстановлені цілі людської природи, як форми причетності людини до божественного розуму”. Теорії розуміння права, висловлені представниками гуманістичного напрямку, трактували право як припис здорового розуму, як явище, що не залежить від релігії, як свободу. Всі розглянуті вище напрями природно-правового розуміння права так чи інакше пов'язують право з ідеєю розуму, розумної вільної волі [5, с. 84–85]

Природно-правову сутність людини у просторі розкриває те, що людина ніколи не сформується як особистість і не розкриється для світу без стійкого відчуття внутрішньої свободи, тобто такої свободи, що припускає свободу від будь-яких ідеологічних догм та чи не найбільше впливає на вибір і на право вибору особливостей власної поведінки [17, с. 234].

Право ґрунтуються на наявності свободи волі у людини [7, с. 26].

Безперечно, людина у виборі власної моделі поведінки у природно-правовому просторі керується найперше свідомістю та свobodною волею. Щодо зв'язку свідомості людини і її свободи деякі науковці зазначають, що процес мислення, а як наслідок, осмислення людиною власної поведінки, зароджується з моменту, коли вона починає внутрішньо “обдумувати” свою життєдіяльність. Очевидно, що здійснення вибору передбачає оцінку, відповідь на запитання, що добре, а що погано, зокрема і в поведінці людини. Кардинально змінити поведінку людини може тільки самооцінка. Свідомість породжує вибір, людську свободу. Відтак, оскільки людина наділена свідомістю, то й має “право” вибору. Свобода – це і є здатність діяти відповідно до заздалегідь ухвалених рішень. Звичайно, безглуздо говорити про свободу, якщо не існує об'єктивних можливостей вибору. У наведеному міркуванні свідомість пов'язано з внутрішнім переживанням, із самооцінкою людини. Інше розуміння свідомості: людина наділена даністю її уявлень, ціннісних установок, а також здатністю предметно сприймати світ. Людина вільна у своїх вчинках тільки тоді, коли спрямовує свою волю на досягнення суспільно значущих і суспільно цінних цілей, а не миттєвих інтересів і бажань. Дії, що суперечать інтересам існування і розвитку людства, не можуть бути свobodними, вони в будь-якому випадку так чи інакше є результатом неправильного, помилкового вибору, неправильного або неповного усвідомлення необхідності. Визнання свободи волі людини покладено в основу обґрунтування можливості регулювати поведінку людей і встановлювати відповідальність людини за свою поведінку, адже свобода волі людини тісно пов'язана з відповідальністю. Необхідність природно-правової відповідальності в природно-правовому просторі для існування свободи людини, що “виливається” у позитивну правову активність, пояснюється об'єктивними і суб'єктивними причинами. Суб'єктивною передумовою є свобода волі людини, а об'єктивною – наявність в людини свободи вибору [17, с. 323].

На думку В. Бліхара, “свобода волі покликана зберегти гармонію в житті людини та надати їй стану невагомості через виключне природне право, з яким людина так чи інакше пов'язує своє існування”. Сучасна людина, будуючи громадянське суспільство та закладаючи основи морально-етичних цінностей у державі, має усвідомлювати всю міру відповідальності своїх дій та використовувати правові методи та засоби для поставлених цілей, котрі позначають чіткі межі, за які

зовнішня свобода не повинна розповсюджуватись. Жодна людина, не усвідомлюючи всі міри власної свободи, не може мати чіткої ідеї про свободу інших, включаючи зв'язок між ними. Тому свобода волі передбачає можливість досягнення власного самопізнання за рахунок своєї неповторної індивідуальності, тоді як основні інстинкти та бажання, очищені від ненаситності, за рахунок рефлексії розуму стають щастям чи безтурботністю [2, с. 12].

На думку С. Сливки, людина як вище творіння Природи наділена індивідуальним розумом та свобідною волею. Феномен свобідної волі як духовного акту скерований на добровільні дії людини у Всесвіті. Це природжене право діяти у Всесвіті за власним велінням. Але природжене право підпорядковане природному праву. Тобто свобідна воля перебуває у природно-правовому просторі, де існують межі поведінки. Ці межі людина встановлює сама для себе. Порушення правомірно встановлених меж викликають природно-правову санкцію у вигляді хвороб, нещасних випадків, катаклізмів тощо. Це означає, що свобідною волею людина має вміло розпоряджатися. На думку науковця, виховувати можна людину доти, допоки вона повністю не усвідомить стан своєї свобідної волі. Після усвідомлення того, що власна свобідна воля має бути не залежною від іншої людини, процес “виховання” зазвичай припиняється [28, с. 20, 215]. Людина повинна відчувати себе свобідною у соціоприродному просторі. І цю свободу не можуть обмежувати ні держава, ні оточуючі. Свобода людини та її свобідна воля не повинні бути вседозволеністю, а спрямовувати особу на дотримання обов'язків, встановлених суспільством загалом і координувати гармонійний розвиток індивіда [28, с. 159].

Отже, людина і свобода – це невід'ємні поняття, адже без свободи неможлива свідома, вольова поведінка людини. Почуття свободи, розвинене в людині, є запорукою побудови процвітаючого суспільства, адже зовнішня свобода – це основа для побудови правової системи.

Тому основним завданням правового виховання людини в ранньому віці є вироблення в неї чітких уявлень про добро та зло, якими в подальшому вона буде керуватися як критеріями правомірної та законслухняної поведінки в суспільстві. Виховання особистості має бути обов'язково спрямоване на усвідомлення людиною меж своєї свободи та співвідношення їх з межами свобод інших громадян, адже не пізнавши себе та не зрозумівши власної природи, людина не може побудувати здорове суспільство, яке є фундаментом правової держави.

Виховання – це процес, за допомогою якого передається і засвоюється соціально цінний досвід поколінь. Виховання можна визначити як процес систематичного, організованого і цілеспрямованого впливу на свідомість людини, її духовний та фізичний розвиток, з метою формування повноцінної особистості як невід'ємної частини суспільства, зумовлений дією багатьох об'єктивних і суб'єктивних чинників. У широкому розумінні – це сукупність всіх впливів на свідомість, поведінку та психіку людини, які спрямовані на її підготовку до активної участі у виробничому, культурному, громадському житті суспільства. У вузькому сенсі виховання є планомірним впливом батьків, школи та вишу на вихованця. Одним із видів виховання є правове. Рівень правового виховання, формування правової свідомості та правової культури – один із важливих критеріїв і передумов побудови демократичної, соціальної, правової держави та громадянського суспільства в Україні [15, с. 6–7].

Поняття “правове виховання” вперше з'явилося у науковій літературі у 1969 році та визначалося як “цілеспрямований, системний вплив на особистість для формування правової свідомості, розвитку правових почуттів, вироблення навичок і звичок правомірної поведінки. Говорячи про правове виховання, зауважимо, що воно є складовою частиною будь-якої держави. Внаслідок правового виховання не лише активізується окремо взятий індивід, але й відбуваються зміни в усій державі, що стосуються всіх, хто перебуває на його території. Розглядаючи правове виховання у контексті теорії держави і права, можна сказати, що правове виховання – це діяльність держави, де основними функціями є: підтримка та формування поведінки людини, формування знань підростаючого покоління, де будуть дотримуватися основних принципів та правових норм [31, с. 78].

М. Штангрет переконаний, що правове виховання – це процес, який у різні періоди історії має свою специфіку, оскільки пов'язаний з культурою суспільства як матеріальною, так і духовною. Воно орієнтоване насамперед на оволодіння особистістю необхідним рівнем правових знань, навичок і вмінь, усвідомленням правової системи держави, на формування стійких правових ідеалів, переконань і цінностей. Правове виховання є одним із шляхів активної соціалізації особи, причому такої, що потребує на даний час суспільство [32, с. 14].

М. Супрун розглядає правове виховання як один із напрямів виховання, що включає правову пропаганду, виховання в дусі поваги до закону України та норм права, формування стійкої позиції до антиправових проявів і порушників громадського порядку [15, с. 10].

М. Подберезький та О. Скакун вважають, що правове виховання – це цілеспрямований постійний вплив на людину з метою формування в неї правової культури і прагнення до активної правомірної поведінки [15, с. 13].

М. Фіцула стверджує, що правове виховання – це виховна діяльність школи, сім'ї, правоохоронних органів, спрямована на формування правової свідомості та навичок і звичок правомірної поведінки [15, с. 17].

С. Богачов відзначає однією з головних цілей правового виховання – вироблення у громадянина здорового відчуття права, прогресивного юридичного світогляду; підготовка соціально активного члена суспільства, котрий добре знає свої права та можливості, вміє відстоювати, захищати їх усіма законними засобами. Мовиться про виховання людини, гостро реагуючої на факти несправедливості та безладу, поважаючої закон і порядок, протидіючої правопорушенням, правовому свавіллю [31, с. 79–80].

С. Сливка зазначає, що правове виховання – це система формування правосвідомості і правової культури населення. Вона є визначальним фактором у забезпеченні законності і правопорядку [33, с. 89–90].

Правове виховання має на меті безпосереднє втручання в духовний світ особи, внесення корективів до її світоглядних позицій. Характерною ознакою суб'єктивного фактору варто назвати безпосередність і цілеспрямованість впливу [14, с. 98].

Як бачимо, сьогодні немає єдиного загальноприйнятого визначення правового виховання, проте існує багато поглядів науковців з цього приводу, які розглядають правове виховання у різних площинах.

На нашу думку, правове виховання можна охарактеризувати як цілеспрямований, систематичний та постійний вплив на людину учасниками правовиховної діяльності з метою формування в неї високого рівня правосвідомості та правової культури.

Правове виховання молоді України – це складний та багатокомпонентний, тривалий процес, який поєднує інструментарії педагогічного, освітнього, наукового, професійного, соціально-економічного, культурного, політичного напрямів [9, с. 178].

Правове виховання відбувається через процес навчання людини, в якому можна умовно виділити три основні етапи: навчання в сімейному колі, школі та вищому навчальному закладі.

Результати досліджень показують, що правове виховання необхідно здійснювати з раннього віку, оскільки саме на ранніх щаблях розвитку особи закладаються основи правових поглядів, особистісних установок, що надалі становитимуть основу її правового світогляду. Людині важливо допомогти усвідомити сутність правових понять, дати правильну оцінку суспільно небезпечним діям, навчити її захищати власні права й права інших у встановленому законом порядку. При цьому правові знання повинні отримати емоційне підкріплення та коригувати людські дії, знаходити своє застосування в конкретних життєвих ситуаціях під час вирішення правових колізій, правових ситуацій [3, с. 29].

Перші базові ціннісні паростки правового виховання дитина засвоює в сімейному колі серед батьків, родичів. Атмосфера творчості, в якій зростає дитина, дотримання батьками норм права поряд із духовною складовою частиною сприяють успішній правовій соціалізації дитини, що своєю чергою слугує ефективним засобом запобігання, протидії домашньому насильству. Тож закономірно, що панівна культура сім'ї, в яку включена дитина, впливає на соціалізацію, інтеріоризацію, ідентифікацію особистості. У сім'ї дитина закарбовує ставлення до правових явищ і процесів і поступово віддзеркалює ті чи інші моделі правової поведінки. Сформовані в процесі первинної правової соціалізації моделі поведінки реалізуються надалі зі зростанням дитини. Ставлення до права, сформоване в дитинстві, становить фундамент складової частини соціальної влаштованості. Наприклад, як зазначає І. Грищенко, “агресія, яка засвоюється людиною з ранніх років життя, є суспільно підтримуваною формою поведінки, тому її проявів так важко позбутися” [12, с. 13].

Період шкільного віку – це період оформлення моральних ідей і правил, активного розвитку соціальних інтересів і життєвих ідеалів. Психологи (В. Крутецький, А. Люблінська, В. Мухіна та ін.) стверджують, що саме в цьому віці дитина стає “типово слухняною”, вона з цікавістю і захопленням сприймає різноманітні правила і закони, які вчені пояснюють специфікою соціальної ситуації розвитку, орієнтацією дитини на особистість дорослого, вчителя як представника суспільства. Така ситуація розвитку дитини створює передумови для прийняття дитиною громадянських цінностей, моральних установок суспільства і виховання у неї громадянської позиції. В діяльності молодших школярів, яка стає цілеспрямованою, самостійною, наполегливою, важливу роль відіграють такі мотиви, як зачатки почуття обов'язку, переживання зобов'язання перед іншими людьми, почуття власної гідності, співчуття, прагнення допомогти. Поруч з іншими якостями особистості у дітей формується відповідальність і закладаються основи таких соціальних почуттів, як любов до Батьківщини, національна гордість, захоплене ставлення до героїв-патріотів, до людей, які проявляють відвагу і сміливість [34, с. 15].

На думку дослідника С. Лисенкова, найпершим завданням правового виховання є озброєння учнів знаннями законів, підвищення їх юридичної обізнаності, систематичне інформування їх про актуальні питання права. Друге завдання полягає у формуванні в учнів правової свідомості як сукупності правових уявлень, поглядів, переконань і почуттів, що визначають ставлення особистості до вимог законів, регулюють її поведінку в конкретній правовій ситуації. Третє завдання – формування в учнів поваги до держави і права, розуміння необхідності дотримання вимог законів. Такі якості виховують, розкриваючи соціальну суть і роль держави та права. Четверте завдання – вироблення в учнів навичок і умінь правомірної поведінки. Звичку і вміння дотримуватися вимог права і моралі слід розглядати як продукт свідомого ставлення учнів до визнання свого громадянського обов'язку, до дотримання правових норм [11, с. 54].

Сформувавши високий рівень правової культури людини покликане правове виховання, яке відбувається в стінах вищого навчального закладу.

В період навчального процесу відбувається передача, нагромадження та засвоєння спеціальних знань, завдяки чому виробляється правильний науковий світогляд [16, с. 131].

Навчання має спрямовуватися на набуття студентами обсягу правових знань та навичок, вміння застосувати їх на практиці при реалізації своїх прав і свобод, а також виконання покладених на них як спеціалістів в конкретній сфері обов'язків [6, с. 37].

Основними завданнями правового виховання сучасного навчального закладу є: виховання високої громадянськості, формування гуманістичного світогляду; формування свідомого ставлення до своїх прав і обов'язків перед суспільством і державою; формування глибокої поваги до законів і правил людського співжиття; формування високої правосвідомості і правової культури; формування готовності дотримуватися і виконувати закони і вимоги Конституції України [31, с. 79].

Освіта повинна спрямовувати розвиток особи студента в бік сприйняття ним демократичних цінностей та направляти його зусилля на участь у формуванні інститутів громадянського суспільства, формування позиції негативного ставлення до неправових способів розв'язання проблем. Коли ми говоримо про формування особистості, то мусимо домогтися того, щоб для майбутнього спеціаліста правовий підхід до вирішення будь-якого питання: чи то виробничого чи особистого характеру, був внутрішнім переконанням, імперативом його поведінки. Результатом освіти має бути найперше внутрішнє переконання студента майбутнього спеціаліста в тому, що лише на підставі закону, права зможемо побудувати омріяне, успішне суспільство [6, с. 38–39].

Отже, головним об'єктом впливу у правовому навчанні та вихованні є правосвідомість, стійко, позитивно орієнтована, розвинена, необхідного рівня [31, с. 80]. Правосвідомість – форма суспільної свідомості, що містить сукупність поглядів, почуттів, емоцій, ідей, теорій та концепцій, а також уявлень і настанов, які характеризують відношення особи, суспільної групи і суспільства загалом до чинного чи бажаного права, а також до всього, що охоплюється правовим регулюванням [34, с. 1]. Мається на увазі правова свідомість індивіда, колективу (професійної групи), суспільства загалом. Варто зазначити, що ідеологічний вплив на суспільну правосвідомість означає відповідний вплив на групову та індивідуальну свідомість і, навпаки, правове виховання окремих індивідів та їх груп у результаті зумовлює формування та розвиток суспільної правосвідомості, оскільки різні види правосвідомості перебувають між собою у взаємозв'язку та взаємозалежності [31, с. 80].

Як бачимо, формування правосвідомості розпочинається із раннього віку у сімейному мікрокліматі, де в дитини формуються перші уявлення та думки про право, в дитини з'являються почуття, вона засвоює правила поведінки на прикладі сім'ї та в подальшому використовує їх у своїй життєдіяльності.

Наступним елементом, який впливає на розвиток та формування правосвідомості, є шкільне виховання, під час якого дитина вже сприймає та розуміє правила і закони. Саме на цьому етапі людині слід прищеплювати звичку дотримуватися вимог права та керуватися ними у повсякденній діяльності.

Найважливішим етапом формування правосвідомості є період навчання особи у вищому навчальному закладі, під час якого в людини формується правова ідеологія, правильний світогляд, а також остаточне розуміння того, що будь-які процеси в життєдіяльності повинні насамперед регулюватися правом.

Отже, процес формування правослухняної особи визначається необхідністю створення системи поетапного правового навчання, розробки його чіткої, комплексної програми відповідно до рівня її розвитку, правової обізнаності й вікових особливостей [3, с. 31].

Основною ідеєю і метою життєдіяльності людини є її повноцінний особистісний розвиток у природно-правовому просторі, що включає забезпечення гармонійного існування людини в межах цього простору і реалізація її потреб та невід'ємних природних прав. Становлення особистості починається з формування її ціннісних орієнтацій та світоглядних переконань. Головне завдання і проблема сучасного соціуму полягає у тому, щоб не лише забезпечити людині її невід'ємні права та свободи, а створити умови життєдіяльності, за яких людина через власні внутрішні потреби прагнине до збалансованого співіснування з оточенням. Важливо, щоб людина не існувала як певний механізм за нормами, встановленими суспільством, а вмiла аналізувати, думати, прагнути розвиватися як особистість за законами природно-правового простору, а також збагачувати його правомірними вчинками і ціннісно-активною життєвою позицією. Розвиток людини як особистості відбувається насамперед на основі норм природної справедливості, гармонійного співіснування з іншими людьми, а також саме норми природного права “готують” людину до належної ціннісної життєдіяльності в умовах державного суспільства. Людина не може повноцінно розвиватися, осмислювати і пізнавати закони суспільної життєдіяльності, якщо основою такого процесу будуть

принципи, що суперечать природно-правовому світопорядку. Основа розуміння світу полягає в емоційно-чуттєвій гармонійності світосприйняття людини. Адже емоції – це зовнішній прояв психологічної оцінки і ставлення людини до дійсності, а почуття – це результат емоційного переживання, наслідок впливу на психіку; оцінювальні критерії особи у зв'язку з подразненням процесів відображення у свідомості людини окремих властивостей і якостей предметів та явищ при їх безпосередньому впливі на органи чуттів. Саме з цього випливає, що емоції і почуття – це процеси переживання людиною свого ставлення до навколишнього світу, до всього, що вона пізнає і робить. І важливими у цьому процесі є баланс, гармонія, оскільки без них сприйняття світу і розуміння буття відбуватиметься у спотвореному вигляді [28, с. 157–159].

Отже, основним завданням, метою виховання та навчання людини є її всебічний розвиток, який будується на розумінні та застосуванні особистістю законів природного права як основоположних. Саме в процесі розвитку людина аналізує, осмислює, вивчає онтологічні закони, переживає їх через призму власних емоцій, внаслідок чого правова свідомість людини якісно збагачується, переходить на новий щабель розуміння правової дійсності. Життєва позиція всебічно розвиненої людини в соціумі завжди будується на глибокому розумінні, знанні та використанні права як особливого феномену суспільного життя, що сприяє розбудові та утвердженню правової, демократичної держави, в якій перше місце посідають права людини, що визначають зміст і спрямованість діяльності цієї держави.

Як бачимо, виховання законослухняної та всебічно розвиненої людини як мікрокосмосу у макроправовому полі є доволі складним та тривалим процесом, ефективність якого визначає розуміння та застосування на практиці метапедагогічних технологій.

Поняття „технологія” (з грецького *techné* – мистецтво, майстерність, уміння + *logos* – вчення, поняття) означає знання про майстерність. Нині, користуючись цим поняттям, мають на увазі, з одного боку, сукупність прийомів і способів обробки або виробництва певних продуктів, а з другого – науку про такі способи [36, с. 9].

Сьогодні педагогічну технологію сприймають як послідовну систему дій педагога, пов'язану з розв'язком педагогічних завдань [37, с. 66].

На думку Б. Ліхачова, педагогічна технологія – це сукупність психолого-педагогічних установок, що визначають спеціальний набір і поєднання форм, методів, способів, прийомів навчання, виховних засобів; організаційно-методичний інструментарій педагогічного процесу. І. Волков визначає педагогічну технологію як опис системи дій учителя та учнів, які слід виконувати для оптимальної реалізації навчального процесу. П. Москаленко вважає цей феномен послідовним (системно представленим) рядом вказівок, діяльностей і операцій моделювання, реалізації діагностики ефективності, корекції процесу навчання або виховання. В. Беспалько розглядає педагогічну технологію як проект певної педагогічної системи, що реалізується на практиці, як змістову техніку реалізації навчально-виховного процесу [38, с. 9].

За визначенням ЮНЕСКО “Педагогічна технологія” – це, в загальному розумінні, системний метод створення, застосування й визначення всього процесу навчання і засвоєння знань, з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, який ставить своїм завданням оптимізацію освіти. Технології навчання також часто трактують як галузь застосування системи наукових принципів до програмування процесу навчання й використання їх у навчальній практиці з орієнтацією на детальні цілі навчання, які припускають їх оцінювання [39, с. 9].

Педагогічна технологія повинна гарантувати досягнення певного рівня навчання й виховання, бути ефективною за результатами, оптимальною щодо термінів впровадження, витрат сил і засобів [38, с. 13].

На думку С. Сливки, загальна педагогіка у позитивному праві складається із ортологічної (тілесної), екзистенціальної (душевної) і трансцендентальної (духовної) педагогіки, які доцільно

об'єднати у поняття канонічної педагогіки, якою вважається метафізичний напрям у філософії права, що розглядає процес онтологічного впливу одного мікрокосмосу (педагога) на інший (учня) з метою забезпечення максимального наближення до макровсесвіту [30, с. 120, 128].

На нашу думку, метапедагогічна технологія – це процес передачі знань та інформації від вчителя до учня на основі норм природного права, з метою виховати всебічно розвинену та ерудовану особистість, яка є першоосновою правової та демократичної держави.

Оскільки людина як мікрокосмос в процесі виховання отримує знання від іншого мікрокосмосу – вчителя на різних етапах життєдіяльності: в сім'ї, школі та вищому навчальному закладі, то роль вчителя кожного разу виконують різні особи: батьки, шкільні вчителі, викладачі вищих навчальних закладів. Ми вважаємо, що вчитель має бути еталоном – правовим ідеалом для свого учня. Це означає, що насамперед поведінка педагога має відповідати догмам природного права та показувати своєму вихованцю як в будь-якій життєвій ситуації потрібно діяти на власному прикладі. Від взаємодії вчителя й учня, у вузькому розумінні, залежить результат виховання останнього, а в широкому – розбудова правової держави та правовий порядок у Всесвіті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бліхар В. С. Філософсько-правова інтерпретація свободи волі // Науковий вісник Ужгородського національного університету / Серія ПРАВО. Випуск 34. Том 3. 2015. С. 149–152.
2. Ярунів М. І. “Свобода волі” як прояв екзистенції людини в правовій реальності // Прикарпатський юридичний вісник / Випуск 2 (11). 2016. С. 12–16.
3. Смілик А. С. Правослухняність як вияв правового виховання й культури особи // ISSN 2307-1745 Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету / Сер.: Юриспуденція. № 19. 2016. С. 31–34.
4. Аронов Я. Правова культура юриста // ISSN 2078-6670 Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького : Журнал / Серія Право. № 5 (17). 2018. С. 72–77.
5. Кузь С. В. Концепція функціональності в теорії природного права // ISSN 2078-6670 Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького : Журнал. / Серія Право. № 5 (17). 2018. С. 84–87.
6. Волковецька С. В. Правове виховання молоді як необхідна умова Української демократії // ISSN 2078-6670 Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького : Журнал / Серія Право. № 5 (17). 2018. С. 36–40.
7. Гриб В., Конотопенко О., Мельник Е. Моральні цінності в процесі правового виховання // Вісник Львівського університету / Серія філос.-політолог. студії. Випуск 35. 2021. С. 24–30.
8. Штангрет М. Й., Броневицька О. М. Філософія правового виховання: світоглядні основи. // ISSN 2307-1745 Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету / Сер.: Юриспуденція. № 12. Том 1. 2014. С. 14–17.
9. Чернишова В. Ю. Адміністративно-правове регулювання виховання молоді України в сучасних умовах // Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права / 2022. Випуск 4. С. 176–179.
10. Пунько О. В. Правове виховання як основний чинник формування правової культури особи в умовах розбудови правової держави України // Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2014 / Серія ПРАВО. Том 1. Випуск 27. С. 42–46.
11. Кравченко А., Бартош О. Правове виховання – як складник формування громадянина України // ISSN 2075-1478. Педагогічні науки. № 65. 2016. С. 52–56.
12. Зінсу О. І. Правове виховання як складник системи запобігання, протидії домашньому насильству // Право та державне управління. № 4. 2020. С. 10–17.
13. Данилян О. Г., Буліч Н. М. Особливості організації правового виховання в сучасній Україні URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2016/05/Conf_25.05.16/Conf_25.05.16_10.pdf.
14. Бурдоносва М. А. Професійна культура юрису: поняття сутність і фактори формування в Україні URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/84/2168/4704-1?inline=1>.

15. Легуша С. М., Супрун М. О. Правове виховання курсантів вищих навчальних закладів МВС України: сутність, функції та механізм: Монографія. К.: Київський юридичний інститут, 2005. 265 с.
16. Волошина Я. Л. Роль юридичної освіти у формуванні правосвідомості майбутніх правників // Традиції та інновації розвитку приватного права в Україні: освітній вимір : матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 5 червня 2020 року). Полтава : ПУЕТ, 2020. С. 129–132.
17. Романова А., Козак О. Природно-правова гармонія існування людини у просторі // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія : Юридичні науки. № 855. 2016. С. 232–237.
18. Романова А. С. Позитивна правова активність людини у природно-правовому просторі // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія : Юридичні науки. № 837. 2016. С. 321–325.
19. Богдан Ж. Б. Аналіз поняття “саморозвиток” в історично-філософському контексті / Ж. Б. Богдан // Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю “Актуальні проблеми сучасної екзистенціальної психології та психотерапії”, 25–26 листопада 2015 р., м. Одеса. Одеса : ХГЕУ, 2015. С. 46–54.
20. Бородін І. Л. Людинорозуміння – філософсько-правовий вимір // Теорія та історія держави і права, міжнародне право / Юридичний вісник. № 3 (44). 2017. С. 29–34.
21. Храмова Л. М. Феномен людини у соціофілософському вимірі // Збірник тез доповідей і статей ІV Всеукраїнської науково-практичної конференції “Філософські обрії сьогодення” / редкол. Г. Д. Берегова, Е. М. Герасимова, Т. В. Лень та ін. Херсон : РВВ “Колос”, 2016. 190 с. С. 147–150.
22. Сливка С. С. Метаантропологічна методологія права / С. С. Сливка // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Юридичні науки. № 850. 2016. С. 272–280.
23. Ярунів М. І. Аксіологічно-нормативна парадигма свободи волі людини: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права / Ярунів Михайло Іванович. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. С. 191.
24. Шевців М. Б. Інтуїція в праві: культурологічний вимір: монографія / М. Б. Шевців. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 190 с.
25. Сливка С. С. Першість каноністики у природно-правовому полі та просторі // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія : Юридичні науки. 2017. № 861. С. 193–201.
26. Сливка С. С. Природне та надприродне право: У 3-х частинах. Ч. 1: Природне право: історико-філософський погляд. К. : Атіка, 2005. 224 с.
27. Сливка С. С. Проблеми філософії права : [навч. посіб.] / С. С. Сливка. К. : Атіка, 2014. 169 с.
28. Сливка С. С., Романова А. С. Філософія права : навчальний посібник. Вид. 3-є, перер. і допов. Львів : Ліга-прес, 2018. 230 с.
29. Сливка С. С. Філософія права: том 4. Канонічне право : підручник / С. С. Сливка. Вид. 5-те, переробл. і допов. Київ: “Видавництво Людмила”, 2021. 347 с.
30. Сливка С. С. Філософія права: том 12. Канонічно-правові пруденції: підручник / С. С. Сливка. Вид. 5-те, переробл. і допов. Київ : “Видавництво Людмила”, 2023. 256 с.
31. Нагорняк С. В. Формування правосвідомості у правовому вихованні майбутніх юристів // Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки. Вип. 79 (3). 2017. С. 76–81.
32. Андрусішин Р. М. Поняття та сутність правового виховання // Юридичний науковий електронний журнал. № 4. 2014. С. 12–15.
33. Сливка С. С. Юридична деонтологія. Навчально-методичний посібник. Львів, 2003. 171 с.
34. Задорожна Г. С. Правове виховання особистості дитини: поняття, сутність, особливості // Педагогічний часопис Волині. № 4 (7). 2017. С. 12–17.
35. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. Правосвідомість // Електронний ресурс, режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C> С. 1–7.
36. Аніщенко О. В., Яковець Н. І. Сучасні педагогічні технології: курс лекцій. Навч. посібник / За заг. ред. Н. І. Яковець. Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2007. 199 с.
37. Радкевич В. О. Особистісно-орієнтований підхід до підготовки майбутніх фахівців у професійній школі // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми / Зб. наук. пр., у 2-х част. Ч. 1 / Редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. Київ Вінниця: ДОВ Вінниця, 2002. 486 с.

38. Антонова О. С. Педагогічні технології та їх класифікація як наукова проблема. Сучасні технології в освіті. Ч. 1. Сучасні технології навчання : наук.-допом. бібліогр. показч. Вип. 2 / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 1 (2). 2015. С. 8–15.

39. Педагогічні технології інклюзивного навчання: навчально-методичний посібник для студентів закладів вищої педагогічної освіти; уклад.: А. Василюк, Ю. Бондар, А. Хіля. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2020. 168 с.

REFERENCES

1. Blikhar V. S. Filosofsko-pravova interpretatsiia svobody voli // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu, 2015 / Serii PRAVO. Vypusk 34. Tom 3. P. 149–152.

2. Yaruniv M. I. “Svoboda voli” yak proiav ekzystentsii liudyny v pravovii realnosti // Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk / Vypusk 2 (11). 2016. P. 12–16.

3. Smilyk A. S. Pravoslukhniatist yak vyiv pravovoho vykhovannia y kultury osoby // ISSN 2307-1745 Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. / Ser.: Yuryspudentsiia. 2016. No. 19. P. 31–34.

4. Aronov Ya. Pravova kultura yurysta // ISSN 2078-6670 Naukovo-informatsiyni visnyk Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halytskoho : Zhurnal. / Serii Pravo. No. 5 (17). 2018. P. 72–77.

5. Kuz S. V. Kontsepsiia funktsionalnosti v teorii pryrodnoho prava // ISSN 2078-6670 Naukovo-informatsiyni visnyk Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halytskoho : Zhurnal. / Serii Pravo. No. 5 (17). 2018. P. 84–87.

6. Volkovetska S. V. Pravove vykhovannia molodi yak neobkhidna umova Ukrainskoi demokratii // ISSN 2078-6670 Naukovo-informatsiyni visnyk Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halytskoho : Zhurnal. / Serii Pravo. No. 5 (17). 2018. P. 36–40.

7. Hryb V., Konotopenko O., Melnyk E. Moralni tsinnosti v protsesi pravovoho vykhovannia // Visnyk Lvivskoho universytetu / Serii filos.-politolog. studii. 2021. Vypusk 35. P. 24–30.

8. Shtanhret M. I., Bronevytska O. M. Filosofiia pravovoho vykhovannia: svitohliadni osnovy. // ISSN 2307-1745 Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. / Ser.: Yuryspudentsiia. No. 12, tom 1. 2014. S. 14–17.

9. Chernyshova V. Iu. Administratyvno-pravove rehuliuвання vykhovannia molodi Ukrainy v suchasnykh umovakh // Dniprovskiyi naukovyi chasopys publichnoho upravlinnia, psykholohii, prava / Vypusk 4. 2022. P. 176–179.

10. Punko O. V. Pravove vykhovannia yak osnovnyi chynnyk formuvannia pravovoi kultury osoby v umovakh rozbudovy pravovoi derzhavy Ukrainy. // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu, 2014 / Serii PRAVO. Vypusk 27. Tom 1. P. 42–46.

11. Kravchenko A., Bartosh O. Pravove vykhovannia - yak skladnyk formuvannia hromadianyna Ukrainy // ISSN 2075-1478. Pedagogichni nauky. 2016. No. 65. S. 52–56.

12. Zinsu O. I. Pravove vykhovannia yak skladnyk systemy zapobihannia, protydiv domashnomu nasyilstvu // Pravo ta derzhavne upravlinnia. No. 4. 2020. P. 10–17.

13. Danylian O. H., Bulich N. M. Osoblymivosti orhanizatsii pravovoho vykhovannia v suchasni Ukraini URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2016/05/Conf_25.05.16/Conf_25.05.16_10.pdf

14. Burdonosova M. A. Profesiina kultura yurystva: poniattia sutnist i faktory formuvannia Ukraini URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/84/2168/4704-1?inline=1>

15. Lehusa S. M., Suprun M. O. Pravove vykhovannia kursantiv vyshchychkh navchalnykh zakladiv MVS Ukrainy: sutnist, funktsii ta mekhanizm: Monohrafiia. K.: Kyivskiyi yurydychnyi instytut, 2005. 265 p.

16. Voloshyna Ya. L. Rol yurydychnoi osvity u formuvanni pravosvidomosti maibutnykh pravnykiv // Tradytsii ta innovatsii rozvytku pryvatnoho prava v Ukraini: osvittii vymir : materialy IKh Vseukrainskoi naukovopraktychnoi konferentsii (m. Poltava, 5 chervnia 2020 roku). Poltava: PUET, 2020. P. 129–132.

17. Romanova A., Kozak O. Pryrodno-pravova harmoniia isnuvannia liudyny u prostori // Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhnika”. Serii : Yurydychni nauky. No. 855. 2016. P. 232–237.

18. Romanova A. S. Pozytyvna pravova aktyvnist liudyny u pryrodno-pravovomu prostori // Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhnika”. Serii : Yurydychni nauky. No. 837. 2016. P. 321–325.

19. Bohdan Zh. B. Analiz poniattia "samorozvytok" v istorychno-filosofskomu konteksti / Zh. B. Bohdan // Vseukr. nauk.-prakt. konf. z mizhnar. uchastiu "Aktualni problemy suchasnoi ekzystentsialnoi psykholohii ta psykhoterapii", 25–26 lystopada 2015 r., m. Odesa. Odesa : KhHEU, 2015. S. 46–54.
20. Borodin I. L. Liudynorozuminnia – filosofsko-pravovyi vymir // Teoriia ta istoriia derzhavy i prava, mizhnarodne pravo / Yurydychnyi visnyk. No. 3 (44). 2017. P. 29–34.
21. Khramova L. M. Fenomen liudyny u sotsiofilosofskomu vymiri // Zbirnyk tez dopovidei i statei IV Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii "Filosofski obrii sohodennia" / redkol. H. D. Berehova, E. M. Herasymova, T. V. Lien ta in. Kherson: RVV "Kolos", 2016. 190 p.
22. Slyvka S. S. Metaantropolohichna metodolohiia prava / S. S. Slyvka // Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Yurydychni nauky. No. 850. 2016. P. 272–280.
23. Yaruniv M. I. Aksiolohichno-normatyvna paradyhma svobody voli liudyny: dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata yurydychnykh nauk za spetsialnistiu 12.00.12 – filosofiia prava / Yaruniv Mykhailo Ivanovych. Lviv: Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, 2018. P. 191.
24. Shevtsiv M. B. Intuitsiia v pravi: kulturolohichnyi vymir: monohrafiia / M. B. Shevtsiv. Lviv: Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, 2013. 190 p.
25. Slyvka S. S. Pershist kanonistyky u pryrodno-pravovomu poli ta prostori // Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Seriia : Yurydychni nauky. No. 861. 2017. P. 193–201.
26. Slyvka S. S. Pryrodne ta nadpryroodne pravo: U 3-kh chastynakh. Ch-1: Pryrodne pravo: istoryko-filosofskiy pohliad. K.: Atika, 2005. 224 p.
27. Slyvka S. S. Problemy filosofii prava: [navch. posib.] / S. S. Slyvka. K.: Atika, 2014. 169 p.
28. Slyvka S. S., Romanova A. S. Filosofiia prava: navchalnyi posibnyk. Vyd. 3-ye, perer. i dopov. Lviv: Liha-pres, 2018. 230 p.
29. Slyvka S. S. Filosofiia prava: tom 4. Kanonichne pravo : pidruchnyk / S. S. Slyvka. Vyd. 5-te, pererobl. i dopov. Kyiv : "Vydavnytstvo Liudmyla", 2021. 347 p.
30. Slyvka S. S. Filosofiia prava: tom 12. Kanonichno-pravovi prudentsii: pidruchnyk / S. S. Slyvka. Vyd. 5-te, pererobl. i dopov. Kyiv : "Vydavnytstvo Liudmyla", 2023. 256 p.
31. Nahorniak S. V. Formuvannia pravosvidomosti u pravovomu vykhovanni maibutnykh yurystiv // Zbirnyk naukovykh prats [Khersonskoho derzhavnoho universytetu]. Pedahohichni nauky. Vyp. 79 (3). 2017. P. 76–81.
32. Andrusyshyn R. M. Poniattia ta sutnist pravovoho vykhovannia // Iurydychni naukovyi elektronnyi zhurnal. 2014. No. 4. S. 12–15.
33. Slyvka S. S. Yurydychna deontolohiia. Navchalno-metodychnyi posibnyk. Lviv:, 2003, 171 p.
34. Zadorozhna H. S. Pravove vykhovannia osobystosti dytyny: poniattia, sutnist, osoblyvosti // Pedahohichni chasopys Volyni. 2017. No. 4 (7). P. 12–17.
35. Material z Vikipedii — vilnoi entsyklopedii. Pravosvidomist // Elektronnyi resurs, rezhym dostupu: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
36. Anishchenko O. V., Yakovets N. I. Suchasni pedahohichni tekhnolohii: kurs leksi. Navch. posibnyk / Za zah. red. N. I. Yakovets. Nizhyn: Vydavnytstvo NDU im. M. Hoholia, 2007. 199 p.
37. Radkevych. V. O. Osobystisno-orientovanyi pidkhid do pidhotovky maibutnykh fakhivtsiv u profesiinii shkoli/ Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy// Zb. nauk. pr., u 2-kh chast., Ch-1 / Redkol.: I. A. Ziaziun (holova) ta in. Kyiv Vinnytsia: DOV Vinnytsia, 2002. 486 p.
38. Antonova O. Ye. Pedahohichni tekhnolohii ta yikh klasyfikatsiia yak naukova problema. Suchasni tekhnolohii v osviti. Ch. 1. Suchasni tekhnolohii navchannia : nauk.-dopom. bibliohr. pokazhch. Vyp. 2 / NAPN Ukrainy, DNPB Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskoho, 1 (2). 2015. P. 8–15.
39. Pedahohichni tekhnolohii inkliuzyvnoho navchannia: navchalno-metodychnyi posibnyk dlia studentiv zakladiv vyshchoi pedahohichnoi osvity; uklad. : A. Vasyliuk, Yu. Bondar, A. Khilia. Vinnytskyi derzhavnyi pedahohichni universytet imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Vinnytsia, 2020. 168 p.

Дата надходження: 20.04.2023 р.

**MICROCOSMOS IN NATURAL AND LEGAL EDUCATION:
METAPEDAGOGICAL TECHNOLOGIES**

The scientific article discloses certain methodological aspects of the metaphysical pedagogy of natural and legal education of the microcosm. In particular, relevant pedagogical technologies of legal education, training and development of the microcosm in the micro-legal field, which is part of the macro-legal field, were investigated.

It is outlined that the primary source and starting point of all processes that take place in the universe (macrocosm) is man, that is, the microcosm. The legal order in the universe depends on how intelligent, educated, and erudite a person is. That is why the process of research and development of metapedagogical technologies of education of the microcosm in the macro-legal field is becoming increasingly important, because it is aimed at achieving the common good.

It has been established that man and freedom are inseparable concepts, because without freedom, conscious, volitional human behavior is impossible. The sense of freedom developed in a person is the key to building a prosperous society, because external freedom is the basis for building a legal system.

It is noted that the main task of legal education of a person at an early age is to develop in him clear ideas about good and evil, by which he will be guided in the future as criteria for lawful and law-abiding behavior in society. Personal education should be carefully aimed at a person's awareness of the limits of his freedom and their correlation with the limits of the freedoms of other citizens, because without knowing himself and without understanding his own nature, a person cannot build a healthy society, which is the foundation of a legal state.

Key words: metaphysical pedagogy; microcosm; microuniverse; pedagogical technology; technology; education; legal education.